

NOWI MUZUŁMANIE W ROSJI

ABSTRACT: The article tackles the issue of conversion of Slavic Russians to Islam. The phenomenon is not new; it dates back to the 19th century and was connected with the Caucasian war. Nowadays, converts to Islam are usually young people, mainly students. The reasons for their conversion are diverse; thus, this is not a monolithic group. It consists of certain specific types that can be distinguished on the basis of the reasons for their conversion to Islam. This article categorises the new Russian Muslims under study, which are believed to be composed of four separate groups: people who married a Muslim, those attracted by the mysticism of religion (looking for God), people who consciously accept Islam as a religion with a tangible historical, ethnographic and cultural heritage, and finally those who are attracted by radical Islamic movements.

KEYWORDS: Muslims in Russia, converts, radical Islamic movements

Wyznawców islamu mieszkujących na terytorium Federacji Rosyjskiej można podzielić umownie na dwie grupy: rdzennych i napływowych. Do pierwszych zalicza się Tatarów i Baszkirów zamieszkujących Tatarstan, Baszkirię, Powołże, Południowy Ural, Syberię i Moskwę. Tatarzy, których jest ok. 5,5 miliona, są liczniejsi; Baszkirów jest 1,6 miliona. Warto odnotować interesujący paradoks, mianowicie w stolicy Federacji Rosyjskiej żyje więcej Tatarów niż w stolicy Republiki Tatarstanu – Kazaniu¹. Drugą rosyjską strefą muzułmańską jest Kaukaz Północny, gdzie ogólną liczbę wyznawców islamu szacuje się na 7 milionów osób. Jak łatwo policzyć, rdzennych muzułmanów w Rosji jest więc ok. 14 milionów, co stanowi ponad 10% ogółu ludności. Muzułmanie napływowi to przede wszystkim imigranci z krajów ościennych – terenów byłego ZSRR. Ich obecność w Rosji ma podłoże ekonomiczne – ojczyste kraje opuścili w poszukiwaniu lepszego życia dla siebie i swoich rodzin. Wśród społeczności napływowych znaleźć można także mieszkańców Bliskiego i Środkowego Wschodu oraz Afryki – głównie z państw, które korzystały w przeszłości ze wsparcia Związku Radzieckiego². Zdecydowana większość rosyjskich muzułmanów to sunnici, przedstawiciele najbardziej liberalnej, hanifickiej, szkoły prawnej³. Część mieszkańców Kaukazu Północnego jest natomiast zwolennikami szkoły szafi'ickiej. W tym regionie popularne są również tradycje sufickie, szczególnie bractwa nakszbandijja i kadirijja⁴.

Oprócz wspomnianych wyżej tzw. etnicznych rosyjskich muzułmanów istnieją także Rosjanie słowiańskiego pochodzenia, którzy, kierując się różnymi pobudkami, przeszli

¹ *Nasielenie Rossii. Statistika, fakty, kommentarii, prognozy*, http://www.rf-agency.ru/acn/stat_ru.htm [10.09.2014].

² Bartosz Cichocki, Mariusz Marszewski, Krzysztof Strachota, *Islam w europejskiej części WNP, w: Islam na obszarze postradzieckim*, „Prace OSW” styczeń 2003, nr 7, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa, s. 68–69.

³ Jurij Kobiszczanow, *Musulmanie Rossii, koriennyje rossijskije musulmanie i russkije musulmanie*, <http://www.tatar-history.narod.ru/musulmane-rossii.htm> [10.09.2014].

⁴ Michał Łabenda, *Muzułmanie w Rosji i europejskiej części byłego ZSRR*, w: Anna Parzymies (red.), *Muzułmanie w Europie*, Dialog, Warszawa 2005, s. 252.

na islam. Temat islamizacji Rosjan – tradycyjnie uważanych za chrześcijan obrządku wschodniego – zwraca uwagę publicystów⁵ i jest obiektem badań politologów⁶ oraz socjologów od z górą dziesięciu lat, tj. od kiedy można to zjawisko zauważyć i uznać za swego rodzaju fenomen⁷. Trudno jednoznacznie określić, ilu jest w Rosji neofitów, bowiem w spisach powszechnych nie zadaje się respondentom pytań dotyczących wyznawanej przez nich religii. Dostępne szacunkowe dane są skrajnie rozbieżne. Wartości prezentowane przez różnego rodzaju środki masowego przekazu wahają się od kilkuset osób do kilkuset tysięcy. Lider Narodowej Organizacji Rosyjskich Muzułmanów (NORM) Wadim Sidorow, który przybrał arabskie imię Harun ar-Rusi, twierdzi, że obecnie nowych muźulmanów (konwertytów) jest już 150 tysięcy⁸.

Z jednej strony w publicznym dyskursie funkcjonują alarmistyczne w tonie opinie, jak ta wyrażona w artykule *Islamizacja Rosji postępuje szybko*. Korzystający z internetowej anonimowości autor twierdzi, że islamizacja Rosjan w ciągu roku obejmuje 5% społeczeństwa, a 70% osób odwiedzających meczety w rosyjskich miastach stanowią właśnie słowiańscy muźulmanie⁹. W chłodnej ocenie zwłaszcza pierwsza z przytoczonych wartości wydaje się trudna do utrzymania. Jednak autor – najprawdopodobniej ktoś ze środowiska neofitów – trafnie ocenia obawy przed islamem wyrażane przez rosyjską opinię publiczną. Z drugiej zaś strony petersburscy orientaliści – Boris Podoprigora oraz Jefim Rezwan – są zdania, że zmiana wiary wśród Rosjan i przejście na islam nie jest zjawiskiem masowym. Może dotyczyć zaledwie kilkudziesięciu osób rocznie. W ich opinii islam częściej wybierają rosyjscy mieszkańcy muźulmańskich republik niż rdzennie rosyjskich regionów¹⁰. Podobnego zdania są również przedstawiciele Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Związany z nią niegdyś orientalista Roman Siłantiew ocenia liczebność grupy tzw. nowych muźulmanów na 7 tysięcy osób¹¹. Na stronach popularnego w Rosji portalu poświęconego tematyce muźulmańskiej www.islam.ru słowiańskich muźulmanów zarejestrowanych jest ponad 2 i pół tysiąca osób.

Pomijając kłopoty z określeniem liczebności opisywanej grupy, ważny jest jednak sam fakt przechodzenia Rosjan na islam. W samym Petersburgu w 2008 r. otwarto drugi meczet, gdyż dotychczas działający, obliczony na 7 tysięcy wiernych, nie mieścił już

⁵ Zob. np. *Poczemu niektóre ruskie stanowiąsią musulmanami*, <http://www.newsru.com/arch/russia/15sep2004/islam.html> [10.09.2014].

⁶ Zob. np. Aleksandr Wierchowski, *Publicznyje odnoszenija prawoslawnych i musulmańskich organizacij na federalnom urownie*, w: Aleksiej Małaszenko (red.), *Islam w Rossii. Wzglad iz regionow*, Aspekt-Press, Moskwa 2007, s. 123–152; Siergiej Filatow, *Mnogocwietije wolszebnogo sada rossijskiej duchownosti: dwadcat' let wozrastanija rieligioznogo mnogoobrazija postsowietskoj Rossii*, w: Aleksiej Małaszenko i Siergiej Filatow (red.), *Dwadcat' let religioznoj swobody w Rossii*, ROS-SPEN, Moskwa 2009, s. 8–40.

⁷ Zob. np. Jurij Gawriłow, Aleksandr Szewczenko, *Russkije musulmanie w pole rossijskiej identycznosti*, w: Michaił Gorszkow (red.), *Rossija reformirujuszczajasia*, Wyp. 7, Institut sociologii RAN, Moskwa 2008, s. 289–303.

⁸ *Każduju piatnicu w Pietierburgie kak minimum troje russkich prinimajut islam*, <http://www.gazeta.spb.ru/59023-0/> [10.09.2014].

⁹ *Islamizacija Rossii proischodit striemitielno*, <http://stringer-news.com/Publication.mhtml?PubID=404&Part=39> [18.09.2014].

¹⁰ *Każduju piatnicu w Pietierburgie kak minimum troje russkich prinimajut islam...*

¹¹ Wasilij Iwanow, *Radikalnyj islam sriedi russkich Powolżja i jego posledstwija*, <http://www.riss.ru/analitika/2573-rasprostranenie-radikalnykh-techenij-islama-v-srede-russkogo-naseleniya-povolzhya-i-ego-posledstwija#.VANdK3RmMsc> [18.09.2014].

wszystkich chcących pokłonić się jednemu Bogu¹². Zdaniem politologa, Aleksieja Małaszenki, tendencja rozprzestrzeniania się islamu wśród słowiańskich mieszkańców Rosji w przyszłości będzie się nasilać i nie sposób jej zapobiec¹³. Co ciekawe, przechodzenie etnicznych Rosjan na islam nie jest zjawiskiem nowym. Przypadki konwersji obserwowano już w XIX w., co wiązano z wojną kaukaską. Wówczas to żołnierze rosyjscy, którzy dostali się do niewoli wojsk imama Szamila, z różnych przyczyn zdecydowali się przyjąć islam. Nierzadko, zgodnie z przedmużulmańską tradycją kaukaską, ci nowi mużulmanie zajmowali w góralskich, czeczeńskich rodzinach miejsce mężczyzn, którzy zginęli w walce, występując tym samym w roli adoptowanych synów. Jednak bez względu na wymogi zwyczaju krok ten nie oznaczał bynajmniej ich bezwarunkowej akceptacji przez lokalne społeczności. Górale ani im nie ufali, ani nie wierzyli – przynajmniej nie od razu. Ich lojalność podlegała nieustannej weryfikacji, choćby poprzez zlecenie wielu trudnych zadań. Z czasem zaufanie rosło, a część Rosjan poprzez więzy krwi stawała się członkami czeczeńskich rodów¹⁴. Przypadki przejścia na islam miały także miejsce w czasie radzieckiej interwencji w Afganistanie w latach 1979–1989 oraz podczas pierwszej (1994–1996) i drugiej (1999–2009) wojny czeczeńskiej¹⁵.

Obecnie na islam przechodzą najczęściej osoby młode, do 30 roku życia, pochodzące głównie ze środowiska studenckiego¹⁶. Motywy przyjęcia nowej wiary są różnorodne, tak jak różni ludzie islam przyjmują. Z pewnością nie jest to grupa monolityczna. Można w jej ramach wyróżnić kilka charakterystycznych typów – przede wszystkim ze względu na pobudki, którymi kierowały się osoby przechodzące na islam. Spośród istniejących klasyfikacji na uwagę zasługuje ta autorstwa islamoznawcy Anatolija Artiomowa, który dzieli konwertytów na dwie grupy: osoby przyjmujące islam na skutek poszukiwań duchowych oraz te, które przeszły na islam z powodu innych, w pierwszej kolejności rodzinnych przyczyn¹⁷. Inną, ciekawą i bardziej szczegółową klasyfikacją jest propozycja analityka Rosyjskiego Instytutu Badań Strategicznych Wasilija Iwanowa, który dzieli badaną grupę na cztery kategorie: ideologów, konwertytów kierujących się przyczynami rodzinnymi, koniunkturalistów oraz żołnierzy siłą nawróconych na islam¹⁸. Jednak najtrafniejsza – moim zdaniem – jest kategoryzacja dokonana przez Andrieja Ignatiewa, która zakłada istnienie czterech odrębnych grup wśród nowych rosyjskich mużulmanów¹⁹.

Do pierwszej, prawdopodobnie najliczniejszej grupy, zaliczyć można osoby, które wstępują w związek małżeński z przedstawicielem islamu. Przede wszystkim chodzi tu o rosyjskie kobiety poślubiające obcokrajowców mużulmanów. Małżeństwo z mużulmanem – czy to Arabem, czy pochodzącym z Kaukazu – staje się wśród młodych rosyjskich

¹² Skoro w Pietierburgie pojawił się wtórny miecz, <http://www.fontanka.ru/2007/05/03/083/> [23.09.2014].

¹³ Aleksiej Małaszenko, *Nasilenie prodolżat wowlekat' w islam*, <http://www.carnegie.ru/publications/?fa=45245> [23.09.2014].

¹⁴ Artur Prijmak, *Islam s russkim licom, ili Czuzoj sriedi swoich*, <http://www.pravda.ru/faith/religions/islam/20-07-2011/1084489-islam-1/> [23.09.2014].

¹⁵ *Każduju piatnicu w Pietierburgie kak minimum troje russkich prinimajut islam...*

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Anatolij Artiomow, *Mnogo li w Rossii „russkich musulman”?*, „Cerkownyj wiestnik” sientiaibr' 2003, nr 17 (270), <http://tserkov.info/numbers/churchsociety/?ID=590&forprint> [20.10.2014].

¹⁸ W. Iwanow, op. cit.

¹⁹ Andriej Ignatiew, *Poczemu russkije prinimajut islam*, http://www.schwarz-front.ru/islam3_00509.htm [20.10.2014].

kobiet coraz bardziej popularne. Okazuje się, że w porównaniu z nimi rosyjscy mężczyźni mają mało męski wygląd, „są żałośni z tatuażami, kolczykami i piwem w rękę, a Czeczeni są dorośli od dzieciństwa”²⁰. Muzułmańscy mężczyźni, w opinii swoich rosyjskich żon, są znakomitym kandydatami na męża, ponieważ nie piją alkoholu, a zarobione pieniądze przynoszą do domu i takim właśnie sposobem stają się obiektem pożądania słowiańskich mieszkanek Rosji²¹. Kobiety uważają, że „w tych narodach muzułmańskich, w ich tradycji i kulturze jest to, co my dawno straciliśmy – szacunek do kobiet. Muzułmańscy mężczyźni nie są tchórzami i alkoholikami”²². Według danych zebranych w moskiewskim meczecie na Poklonnoj Gorie liczba rosyjskich muzułmanek w ciągu ostatnich dwóch lat potroiła się²³. Tendencję wzrostową zauważa też Dżamaliddin Mahmutow, wiceprzewodniczący Al-Fath, muzułmańskiej organizacji w Petersburgu, który twierdzi, że „jeśli wyciągać wnioski z naszej medresy, to trend ten jest widoczny. Znaczna część to kobiety, które przechodzą na islam po to, by zachować harmonię w rodzinie”²⁴. Warto przy tym zaznaczyć, że dla tych osób przyjęcie islamu jest czysto formalną procedurą i o poważnej motywacji światopoglądowej raczej nie może być mowy (a przynajmniej w większości przypadków). Mimo to wielu omawianych tu konwertytów adaptuje się w środowisku swoich małżonków i z czasem staje się prawdziwymi muzułmanami przestrzegającymi zasad szariatu. Wspomniany już orientalista, Boris Podoprigora zauważa, że kobiety z tej grupy zmianę religii postrzegają zasadniczo jako dodatek do zmiany nazwiska²⁵. Rosyjskie żony muzułmanów są obiektem nienawiści ze strony islamofobów, choćby tych związanych z Ruchem Przeciw Nielegalnej Imigracji (DPNI). Bywa jednak też tak, że to mężczyzna przyjmuje islam, jeśli kobieta pochodzi z muzułmańskiej rodziny. Znany jest przypadek lidera Partii Euroazjatyckiej i Związku Patriotów Rosji, deputowanego Dumy Państwowej, Abdu Wahida Nijazowa (Wadima Miedwediewa), który został muzułmaninem, poślubiając Tatarkę ze znanego z pobożności rodu²⁶.

Drugą grupę rosyjskich wyznawców islamu stanowią osoby, które przyciągnęła mistyka tej religii. Należący do niej konwertyta to typ poszukiwacza Boga. Rosyjskie portale społecznościowe pełne są świadectw osób, które odnalazły „właściwą drogę”. Jednak po analizie niektórych wpisów można wyciągnąć wniosek, że decyzja o przejściu na islam nie wymagała nawet gruntownej o nim wiedzy – wystarczyły zaledwie dwa dni lektury Wikipedii, o czym pisze niejaki Artiom na popularnym w Rosji portalu społecznościowym „W kontakcie”²⁷. Część z osób dających świadectwo w Internecie, a określających siebie jako wierzące, które poszukiwały odpowiedniej dla siebie religii, twierdziła, że od prawosławia odstrasza ich niezrozumiała idea Trójcy Świętej. Inni z kolei nie negują ani nie skarżą się na niezrozumiałą doktrynę Cerkwi, jednak nie podoba im się nauczanie części prawosławnych duchownych – chociażby opinie, według których „samodzierżawie było czymś pozytywnym, wszyscy carowie byli świętymi, zaś naród to bydło, a za wszystkie

²⁰ W. Iwanow, op. cit.

²¹ Igor’ Siergiejew, *Russkije musulmanki. Poczemu moskowskije diewuszki prinimajut islam?*, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1071330060> [20.10.2014].

²² *Istorii tiech, kto prinial Islam. MaszsaAllah!*, <http://al-ihlas.narod.ru/story.html> [20.10.2014].

²³ *Russkich musulmanok stanovitsia wsio bolsze...*, <http://islam-info.ru/zhenskii-razdel/1169-russkix-musulmanok-stanovitsya-vse-bolshe.html> [20.10.2014].

²⁴ *Każduju piatnicu w Pietierburgie kak minimum troje russkich prinimajut islam...*

²⁵ Ibidem.

²⁶ A. Artiomow, op. cit.

²⁷ [Http://vk.com/wall-39697901_114](http://vk.com/wall-39697901_114) [20.10.2014].

nieszczęścia winni są żydomasoni, Zachód i mużulmanie”²⁸. Osoby takie szukają w Internecie informacji na temat różnych konfesji, nie tylko islamu. Okazuje się jednak, że ten ostatni jest bardzo przystępnie przedstawiony na różnego rodzaju portalach, np. „Islam-info”, „Islam.ru”, „Kawkaz-centr”, „Koran.ru”, „Islam w Sankt-Pietierburgie”. Młodzi ludzie zadają tam podstawowe pytania i otrzymują odpowiedzi, m.in. jak przyjąć islam. Z taką wiedzą tylko krok dzieli ich od wizyty w meczecie i wypowiedzenia przed imamem mużulmańskiego wyznania wiary²⁹. Ludzie ci z zasady nie przejawiają zainteresowania kontaktem z etnicznymi mużulmanami i nie dążą do tego, by przenieść się w naturalne mużulmańskie środowisko; przedkładają nad to kontakty z osobami sobie podobnymi.

Do trzeciej grupy należą osoby, które bardzo świadomie przyjmują islam – jako religię z jej konkretnym dziedzictwem historycznym, etnicznym i kulturowym. Tych ludzi, którzy – jak się wydaje, bardziej niż neofici z pierwszej i drugiej grupy – szczególnie rozważali nie tylko konsekwencje samej konwersji, ale także cały bagaż kontekstów historyczno-kulturowo-społecznych nowej religii zwykle przyciąga mużulmański Wschód. Przykładem może być 41-letnia Lena, mieszkanka Petersburga, której postać przywołuje autorka reportażu pt.: *Dlaczego rosyjskie mieszkanki Petersburga przyjmują islam?*, a którą kultura Bliskiego Wschodu zafascynowała³⁰. Osoby takie dążą do adaptacji z wybranym etnokulturalnym otoczeniem, uczą się języków; niektóre z nich wyjeżdżają na naukę do zagranicznych centrów mużulmańskich. Tacy mużulmanie silnie utożsamiają się z wybranym, jednym kierunkiem w islamie, np. charakteryzują siebie jako sunnitów hanafickiego mazhabu, salafitów lub szyitów dwunastowców. Z uwagi na charakter motywacji, którymi kierują się konwertyci z trzeciej grupy, często można wśród nich znaleźć osoby głęboko „zakorzenione” w ich dotychczasowej religii – także (co niezwykle trwoży opinię publiczną) prawosławnych duchownych. Dotąd znane są dwa takie przypadki: byłego duchownego Patriarchatu w Kursku – Władysława Sochina, który określił swoje przejście na islam jako powrót do jedynobóstwa³¹ oraz Wiaczesława Alego Połosina. Połosin, niegdyś protojerej w Kałudze, a od 1999 r. mużulmanin, pełni obecnie funkcję doradcy przewodniczącego Rady Muftich Rosji – muftiego Rawila Gajnutdina. Jak sam twierdzi, islam przyciągnął go swoim racjonalizmem³².

Czwarta wreszcie grupa to wszyscy ci, których pociągają mużulmańskie ruchy radykalne. Należą do nich osoby, które wywodzą się z radykalnie prawicowych lub lewicowych ugrupowań. Mużulmanie tacy stają się zwolennikami „aryjskiego islamu” lub „islam marksistowskiego”. Przedstawiciele pierwszego łączą islam z nacjonalizmem rosyjskim i rasizmem. Dla takich neofitów islam to droga do odrodzenia narodu rosyjskiego albo droga do odrodzenia białej rasy. Jednym z nich jest Maksim Salman Żurawliow, który sam o sobie mówi, że jest rosyjskim patriotą wychowanym we wrogości do Stanów Zjednoczonych. Islam przyjął po wydarzeniach z 11 września 2001 r., bowiem uzmysłowiły mu one, że tylko ta religia może być poważnym przeciwnikiem dla amerykańskiego zła pochłaniającego cały słowiański świat³³. Z kolei dla przedstawicieli „islam marksistowskiego” religia ta staje się środkiem do osiągnięcia ogólnoswiatowego wyzwolenia

²⁸ *Istorii tiech, kto prinial Islam...*

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Salima Zafir, *Poczemu russkie pietierburżenki prinimajut islam?*, <http://www.tebyan.net/index.aspx?pid=49427> [28.10.2014].

³¹ A. Prijmak, op. cit.

³² *Ali Wiaczesław Siergiejewicz Połosin: biografija*, <http://www.people.su/88565> [28.10.2014].

³³ *Każduju piatnicu w Pietierburgie kak minimum troje russkich prinimajut islam...*

uciśnionych³⁴. Co ciekawe, część z tych osób, zostając muzułmanami, całkowicie zrywa ze środowiskiem młodzieżowego ekstremizmu, inni zaś pozostają w nim, a nawet prowadzą wewnątrz działalność misyjną na rzecz islamu.

„Muzułmański” radykalizm nie jest domeną wyłącznie niewielkich ugrupowań czy wręcz bojówek prawicowego bądź lewicowego ekstremum. Trafia on też do organizacji znanych i dobrze zakorzenionych na rosyjskiej scenie – może nie tych z głównego nurtu, lecz z pewnością w miarę szeroko rozpoznawalnych. Dobrym przykładem jest nielegalnie działająca Partia Narodowo-Bolszewicka, wcześniej niekojarzona z tematyką muzułmańską. Przyjęcie islamu przez niektórych jej działaczy zyskało znaczący rozgłos, zyskał go także opublikowany w 2005 r. artykuł jej przewodniczącego – Éduarda Limonowa pt. *Karta islamska*. Autor pisze w nim, że muzułmanie traktowani są w Rosji jak obywatele drugiej kategorii, a państwo z powodu faworyzowania prawosławia obraża rosyjskich wyznawców islamu. Krytykując Władimira Putina i jego nieoficjalną politykę wobec jednej z uznanych przez państwo religii tradycyjnych, stwierdza, że „w Rosji stworzona została atmosfera realnego strachu i podejrzliwości w stosunku do islamu”³⁵. W tej sytuacji entuzjastyczne w tonie deklaracje posiadania „własnych”, „narodowo-bolszewickich” muzułmanów³⁶ można traktować jako element partyjnej rozgrywki. Najbardziej znanymi, wywodzącymi się ze środowiska narodowych bolszewików nowymi muzułmanami są Fatima Tatiana Tarasowa oraz Ahmed Paweł Żerebin. O ile Tarasowa później odeszła z partii, to Żerebin to tej pory jest limonowcem.

Co ciekawe, konfrontacja nowych muzułmanów z grupy czwartej – radykalnej – z realiami codzienności tzw. etnicznych muzułmanów często prowadzi do rozczarowania pierwszych drugimi. Okazuje się bowiem, że dla „etnicznych” współbraci w wierze ważniejsze są przyziemne troski: handel czy praca na budowie, a nie walka z imperializmem. Neofici specjalnie nie interesują się specyfiką historyczną czy etniczną. Niewygodne lub nieprzystające do ich wizji elementy pomijają lub ignorują. Odrzucają nie tylko fakty, ale nawet stereotypowe wyobrażenia. Rosyjskiej nowej muzułmance Fatimie Anastasji Jeżowej nie podoba się, na przykład, że islam utożsamiany jest z „kolorowym obrazem zacienionych wąskich uliczek bliskowschodniego miasta, okrytych różnokolorowymi czadorami arabskimi kobietami, którym towarzyszą czarnookie głośnie dzieci, czerstwymi starszymi mężczyznami odzianymi w regionalny strój, którzy niespiesznie popijają aromatyczną herbatę, z wykafelkowanymi minaretami z głośnikami, ze spacerującymi po mieście osłami (...) [ale także] z wywołującymi emocje scenami egzekucji dokonywanej zgodnie z prawem szariat”³⁷.

Do etnicznych muzułmanów biali wyznawcy tej religii często odnoszą się z nieskrywaną pogardą i wrogością, szczególnie w stosunku do tych, którzy niedawno przybyli do Rosji. Nierzadko stają po stronie przeciwnej niż współbracia w wierze. W sierpniu i wrześniu 2006 r. w Kondopodze, w Karelii doszło do starć między Rosjanami a muzułmańskimi imigrantami. Jak później ustalono, do konfliktu doszło w wyniku napaści i dotkliwego pobicia przybysza z Azerbejdżanu. Za poszkodowanym ujęli się Czeczeni i w ramach odwetu zaatakowali sprawców pobicia. Uzbrojona w noże grupa zamordowała

³⁴ Ibidem.

³⁵ Eduard Limonow, *Islamskaja karta*, <http://grani.ru/Politics/Russia/m.90065.html> [28.10.2014].

³⁶ Ibidem.

³⁷ Anastasija Jeżowa, „*Sražajtes' swoimi duszami...*”, <http://zavtra.ru/content/view/2004-03-1652/> [02.11.2014].

kilku Rosjan. Wina za ich śmierć bezsprzecznie spada na Czeczenów. Jednak nie sposób całkowicie pominąć przyczyny tego splotu wydarzeń i przy tej okazji zastanowić się nad problemami, których doświadczają muzułmańscy imigranci we współczesnej Rosji. Najciekawsza w całej historii jest reakcja przedstawicieli radykalnych ruchów nowych muzułmanów, którzy całą odpowiedzialnością za obydwie incydenty obciążyli imigrantów, stając po stronie rosyjskich napastników. Przybysze z Kaukazu zdefiniowani tu zostali jako okupanci, prowokujący rdzennych mieszkańców. Zażądano wręcz wprowadzenia surowej polityki migracyjnej, by ograniczyć ich napływ³⁸. Tego rodzaju retoryka jest stałym elementem narracji ekstremistów. W 2009 r. wspomniany wcześniej członek partii Limonowa, Ahmed Paweł Żerebin, opublikował na swoim blogu artykuł wzywający do deportacji wszystkich „niepiśmiennych Azjatów” z Rosji³⁹.

Organizacją zrzeszającą i reprezentującą muzułmańskich ekstremistów z ostatniej z opisywanych grup jest powołana do życia 12 czerwca 2004 r. Narodowa Organizacja Rosyjskich Muzułmanów⁴⁰. Zdaniem jednego z jej członków, Maksima Salmana Żurawliowa, trzon NORM w Moskwie i Petersburgu tworzą byli nacjonaliści, którzy zmienili swój stosunek do islamu. Sam zresztą nie ukrywa, że jeszcze niedawno wchodził w skład tzw. Koordynacyjnej Rady Przywódców – swego rodzaju parlamentu brygad skinheadów Petersburga⁴¹. Los tej organizacji, która przeżyła liczne konflikty wewnętrzne, pokazuje, że nowi wyznawcy islamu często nie mogą się ze sobą porozumieć, pogrążając się w zaciętej dyskusji i wzajemnych oskarżeniach. Głoszone na przestrzeni jej funkcjonowania hasła i opinie doskonale zresztą odzwierciedlają, jak skomplikowanym, a niekiedy przewrotnym tworem społeczno-kulturowym jest rosyjski islam nacjonalistyczny.

Na początku swej działalności członkowie NORM za „ludzi Księgi” (oprócz żydów i chrześcijan) uznawali także słowiańskich neopogan, widząc w *Księdze Wieleśowa* twór tej rangi, co święte księgi judaizmu i chrześcijaństwa⁴². Z czasem odeszli od tej śmiałej idei. Także wzorce i droga, którą powinni podążać nowi muzułmanie w Rosji podlegały ciągłym korektom. Lider organizacji Harun ar-Rusi Sidorow wraz ze swoimi zwolennikami wielokrotnie zmieniał poglądy zarówno polityczne, jak i religijne. W 2007 r. oświadczył, że nowi muzułmanie to sunnici, którzy będą w Rosji rozwijać mazhab malicki. Dlaczego właśnie ta szkoła prawna znalazła się w orbicie zainteresowań członków NORM i miała ostatecznie stać się ideologiczną podstawą do budowania społeczności rosyjskich muzułmanów, którzy w drodze od nacjonalizmu zdążyli już otrzeć się o salafizm, a później sufizm⁴³? Wydaje się, że jedna z odpowiedzi – choć zaskakująca – jest nadzwyczaj celna. Po prostu zwolenników tej szkoły w Rosji wcześniej nie było. Etniczni muzułmanie to hanaficczy Tatarzy i szaficczy mieszkańcy Kaukazu. Innym interesującym przejawem

³⁸ *Nacionalnaja organizacija russkich musulman wozlagajet winu za sobytija w Kondopogje na „musulmanskich immigrantow”*, <http://www.newsru.com/arch/religy/07sep2006/norm.html> [02.11.2014].

³⁹ Na podstawie artykułu Andrieja Ignatiewa zamieszczonego na *Forum žen azierbiejdzanciew*, <http://woman-az.ru/viewtopic.php?p=47750> [02.11.2014].

⁴⁰ Ivan Nielubow, „*Russkije musulmanie*” *jeszcze odin „religio-technologiczeskij” projekt? Staniet li russkij islam NORMoj?*, <http://www.portal-credo.ru/site/?act=comment&id=508> [10.11.2014].

⁴¹ *Każduju piatnicu w Pietierburgie kak minimum troje russkich prinimajut islam...*

⁴² Zikrullach, *Poczemu russkije prinimajut islam?*, <http://www.thejournal.ru/Zikrullah/Pochemu-RusskiePrinimajutIslam.html> [10.11.2014].

⁴³ Aleksandr Ignatienko, *Ugroza swobodie sowiesti s nieożidannoj storony*, w: *Dwadcat' let rieligioznoj swobody w Rossii*, s. 268.

działalności NORM jest dążenie do separacji nowych muzułmanów od tradycyjnego muzułmańskiego środowiska. W żadnym razie nie jest ona reprezentantem interesów etnicznych muzułmanów – wręcz odwrotnie. Członkiem organizacji może zostać każdy, kto uważa, że naczelną nacją w Rosji są Rosjanie. Wprawdzie islam potępia szowinizm, ale nie odrzuca propagandy nacjonalistycznej czy wykorzystania idei nacjonalistycznych na własną rzecz, z czego skwapliwie korzystają środowiska takie, jak te skupione wokół NORM. Członkowie organizacji „chcą zbudować islam poprzez czynnik narodowy, poprzez adaptację islamu dla Rosjan jako nowej idei narodowej” jednak nie ze szkodą dla teologii muzułmańskiej⁴⁴. Ich zdaniem jeśli islam nie jest przyszłością Rosji, to kraj ten nie ma przyszłości⁴⁵.

W tym miejscu warto zauważyć, że grupy radykalne stanowią istotne, potencjalne zagrożenie dla politycznego i społecznego porządku współczesnej Rosji. Zdaniem analityka ds. bezpieczeństwa Wasilija Iwanowa problemem jest dalsza radykalizacja. Z czasem zwolennicy idei islamu aryjskiego czy islamu marksistowskiego odchodzą od tych koncepcji i stają się adeptami wahhabizmu czy ściąganej w Rosji Hizb at Tahrir⁴⁶. Nawet jeśli ta diagnoza idzie zbyt daleko, to niewątpliwie radykalne ruchy nowych muzułmanów dobrze odpowiadają potrzebom odczuwanym głównie przez młodych ludzi, poszukujących prostych i autorytarnych rozwiązań. W sondażu przeprowadzonym wśród młodych rosyjskich muzułmanów w miastach Powołża respondenci pytani o przyczyny przyjęcia islamu wskazywali, że współczesne prawosławie postrzegają jako „religię głoszącą tolerancję i brak przemocy”, „religię słabych” – i to w wyrażnie pejoratywnym znaczeniu. Tak samo niekorzystnie wypadła Rosyjska Cerkiew Prawosławna, która, ich zdaniem, służy państwu i jednocześnie żyje „z pieniędzy ludu”. Ankietowani podkreślali jednocześnie, że w islamie istnieje kult waleczności, a sam „islam to religia ludzi silnych”. Nie ukrywali swoich sympatii dla ruchów wahhabickich na Kaukazie Północnym, które ich zdaniem „walczą z mętami służącymi reżimowi putinowskiemu”⁴⁷.

Zdaniem rosyjskich specjalistów w zakresie bezpieczeństwa, mimo że grupa nowych muzułmanów nie jest specjalnie liczna, to właśnie z niej stosunkowo często rekrutują się terroryści⁴⁸. Najbardziej znanymi postaciami są: Aleksandr Tichomirow (10.02.1982–02.03.2010) bardziej znany jako Said Buriackij, jeden z ideologów Emiratu Kaukaskiego (wziął na siebie pełną odpowiedzialność za zamach terrorystyczny na Newski Express⁴⁹ w listopadzie 2009 r., w wyniku którego zginęło 26 osób, a ponad 80 zostało rannych)⁵⁰ oraz Alla Saprykina (1982–28.08.2012) – trzydziestoletnia aktorka, znana w środowisku muzułmańskich ekstremistów pod imieniem Aminat, żona czterech bojowników dagestańskich (28 sierpnia 2012 r. wysadziła się, zabijając jednego z przywódców duchowych Dagestanu szajcha Saída Czirkejskiego). Przypadek Saprykiny jest o tyle ciekawy, że dobrze ilustruje obawy i cele, jakie stawiają przed sobą ekstremiści. Zdaniem śledczych

⁴⁴ <http://vk.com/pravoverie> [10.11.2014].

⁴⁵ Iskandier Dżalid, *Poczemu u Islama w Rossii niet buduszczego?*, <http://www.ansar.ru/analytics/pochemu-u-islama-v-rossii-net-budushchego> [10.11.2014].

⁴⁶ W. Iwanow, op. cit.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Roman Siłantiew, *Rol' nowoobraszcennykh musulman w raskolach*, <http://fondiv.ru/articles/1/141/> [10.11.2014].

⁴⁹ Szybki pociąg kursujący na trasie Petersburg – Moskwa – Petersburg.

⁵⁰ FSB: *Said Buriatskij pricestien k podrywu „Niewskogo ekspriessa”*, <http://newsland.com/news/detail/id/469607/> [10.11.2014].

szajch zginął ponieważ opowiadał się przeciwko radykalizmowi oraz ekstremizmowi i terroryzmowi w islamie. Jego śmierć służyła destabilizacji i tak już skomplikowanej sytuacji w Dagestanie. Szajch był otwarty na rozmowy także z przedstawicielami ugrupowań wahhabickich działającymi na Kaukazie Północnym. Zresztą miał w tym zakresie pewne sukcesy. Teoria, zgodnie z którą jego śmierć miała storpedować nadzieje na spokój w regionie, wydaje się prawdopodobna. Został zabity dokładnie w tym samym momencie, gdy zwalczające się grupy muzułmanów Dagestanu – sufi, dla których był duchowym przywódcą, oraz negujący sufizm salafici, dla których był oponentem, doszli do porozumienia kładącego kres wieloletniemu przelewowi krwi w republice⁵¹.

Warto przy tym pamiętać, że nagłaśnianie tego typu przypadków i utrzymywanie atmosfery zagrożenia może być pożądane ze strony władz niespecjalnie przychylnych nie tyle samym muzułmanom, co zdecydowanym konwertytom. W tym tonie należy więc odczytywać rozmaite informacje/ ostrzeżenia bądź odpowiednio prezentowane dane statystyczne, które do publicznego obiegu trafiają niekoniernie bezpośrednio od organów administracji państwowej – raczej jako opinie specjalistów lub organizacji teoretycznie z władzami niepowiązanych. Za przykład może służyć utrzymana w tonie sensacji, quasi-prywatna opinia pracownika Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wyrażona na internetowych łamach „Prawdy”, jakoby wyraźną i zauważalną tendencją ostatnich lat miały być rosyjskie samobójcznie przyjmujące islam⁵². Innym przykładem służy statystyczna działalność Centrum Geografii Religii przy Synodalnym Oddziale ds. Kontaktów Cerkwi ze Społeczeństwem. Zgodnie z danymi tej instytucji obecnie w Rosji w ponad 200 przypadkach prowadzone są śledztwa, poszukuje się sprawców bądź przetrzymuje w aresztach i zakładach karnych rosyjskich muzułmanów w związku z ich udziałem w zorganizowanych grupach terrorystycznych, przygotowywaniem ataków czy wzniecaniem wrogości między narodami⁵³. Brak natomiast jasnej informacji, czy wobec prawosławnych Centrum równie skrupulatnie zbiera dane... Nowi muzułmanie, zwłaszcza radykalni, są prezentowani jako zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku, w dodatku pozostający pod wpływem zewnętrznych, obcych mocodawców i inspiratorów. Tym bardziej że, zdaniem niektórych badaczy, islam, zasadniczo niezwiązany z kulturą tego czy innego narodu, winien być postrzegany jako ideologia internacjonalistyczna, zmuszająca swoich wyznawców, by postrzegali siebie jako członków społeczności ponadnarodowej i dążyli do zjednoczenia ze zwolennikami podobnych wartości. W tej sytuacji rosyjscy muzułmanie, z uwagi na brak własnej, tradycyjnej dla narodu wersji islamu będą pod względem światopoglądu podatni na koncepcje panislamistyczne prezentowane przez wahhabitów czy Hizb at Tahrir⁵⁴.

Jak widać środowisko nowych muzułmanów jest wewnętrznie podzielone. Nierzadko targają nim spory. Taką sytuację można próbować wyjaśniać skłonnością neofitów do duchowych poszukiwań. Nowym rosyjskim muzułmanom raczej trudno zatrzymać się na popularnych w Rosji kierunkach islamu. Popadają ze skrajności w skrajność np.:

⁵¹ Timur Alijew, *Bojalis' jego awtoritieta. Iszczut zakazczikow ubijstwa duchownogo lidiera riepbliki*, <http://www.rg.ru/2012/08/30/sheix.html> [10.11.2014].

⁵² *Priniawsze islam rossijanki stanut ob'ektom wnimanija specsłużb*, <http://m.pravda.ru/news/society/30-08-2012/1126559-islam-0/> [10.11.2014].

⁵³ Za W. Iwanow, op. cit.

⁵⁴ Nikolaj Procenko, Julija Diemientjewa, *Islamu pridjotsia idti po puti modierinizacii*, <http://expert.ru/south/2013/12/islamu-pridyotsya-idti-po-puti-modernizatsii/?attempt=1> [10.11.2014].

od sufizmu do nietypowego dla tego regionu ruchu wahhabickiego⁵⁵. Niemniej jednak niektórzy muzułmańscy liderzy, jak na przykład mufti Centralnego Zarządu Duchowego Muzułmanów Rosji Taglat Tadzuddin czy mufti Tatarstanu Gusman Ischakow, do przechodzenia młodych Rosjan na islam odnoszą się z dużą podejrzliwością. Widzą w nim zagrożenie dla spokojnej koegzystencji swoich społeczności w świeckiej czy też pochylonej ku prawosławiu Rosji⁵⁶. Znanych jest wiele przypadków, kiedy neofici próbowali w istniejących społecznościach narzucać swoje porządki i pod wpływem wahhabickich broszurek oskarżali współbraci w wierze o herezję lub nawet o całkowite odstępstwo od islamu. Stąd też obawy etnicznych rosyjskich muzułmanów. Trudno powiedzieć, czy nie są to obawy bardziej uzasadnione od tych, które dotyczą kwestii bezpieczeństwa i porządku publicznego, zagrożeń ekstremizmem i terroryzmem, prezentowanych w głównym nurcie rozważań.

BIBLIOGRAFIA

- Cichocki Bartosz, Marszewski Mariusz, Strachota Krzysztof, *Islam na obszarze postradzieckim*, „Prace OSW”, nr 7, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa styczeń 2003.
- Filatow Siergiej, *Mnogocwietije wolszebnogo sada rossijskoj duchownosti: dwadcat' let wożrastanija religioznoego mnogoobrazija postsowietskoj Rossii*, w: Aleksiej Małaszenko i Siergiej Filatow (red.), *Dwadcat' let religioznoj swobody w Rossii*, ROSSPEN, Moskwa 2009, s. 8–40.
- Gawriłow Jurij, Szewczenko Aleksandr, *Russkije musulmanie w pole rossijskoj idientycznosti*, w: Michaił Gorszkow (red.), *Rossija rieformirujuszczajasia*, Wyp. 7, Institut sociologii RAN, Moskwa 2008, s. 289–303.
- Ignatienko Aleksandr, *Ugroza swobodie sowiesti s nieożidannoj storony*, w: Aleksiej Małaszenko i Siergiej Filatow (red.), *Dwadcat' let religioznoj swobody w Rossii*, ROSSPEN, Moskwa 2009, s. 262–293.
- Łabenda Michał, *Muzułmanie w Rosji i europejskiej części byłego ZSRR*, w: Anna Parzymies (red.), *Muzułmanie w Europie*, Dialog, Warszawa 2005, s. 241–272.
- Wierchowskij Aleksandr, *Publicznyje odnoszenija prawoslawnych i musulmanskich organizacij na fiedieralnom urownie*, w: Aleksiej Małaszenko (red.), *Islam w Rossii. Wzglad iz riegionow*, Aspietk-Priess, Moskwa 2007, s. 123–153.
- Ali Wiaczesław Siergiejewicz *Polosin: biografija*, <http://www.people.su/88565>.
- Alijew Timur, *Bojalis' jego awtoritieta. Iszczut zakacznikow ubijstwa duchownogo lidiera riespubliki*, <http://www.rg.ru/2012/08/30/sheix.html> [10.11.2014].
- Artiomow Anatolij, *Mnogo li w Rossii „russkich musulman”?*, „Cerkownyj wiestnik” sentiabr' 2003, nr 17 (270), <http://tserkov.info/numbers/churchsociety/?ID=590&forprint> [20.10.2014].
- Dżalid Iskandier, *Poczemu u Islama w Rossii niet buduszczeogo?*, <http://www.ansar.ru/analytics/pochemu-u-islama-v-rossii-net-budushhego> [10.11.2014].
- Jeżowa Anastasija, *„Srażajties' swoimi duszami...”*, <http://zavtra.ru/content/view/2004-03-1652/> [02.11.2014].
- Forum žen azierbiejdzanciew*, <http://woman-az.ru/viewtopic.php?p=47750> [02.11.2014].
- FSB: *Said Buriatskij priczastien k podrywu „Niewskogo ekspressa”*, <http://newsland.com/news/detail/id/469607/> [10.11.2014].
- Ignatiew Andriej, *Poczemu russkije prinimajut islam*, <http://www.schwarz-front.ru/islam300509.htm> [20.10.2014].
- Islamizacija Rossii proischodit striemitielno*, <http://stringer-news.com/Publication.mhtml?PubID=404&Part=39> [18.09.2014].
- Istorii tiech, kto prinial Islam. MaszszaAllah!*, <http://al-ihlas.narod.ru/story.html> [20.10.2014].

⁵⁵ A. Artiomow, op. cit.

⁵⁶ Ibidem.

- Iwanow Wasilij, *Radikalnyj islam sriedi russkich Powolżja i jego posledstwija*, <http://www.riss.ru/analitika/2573-rasprostranenie-radikalnykh-techenij-islama-v-srede-russkogo-naseleniya-povolzhya-i-ego-posledstviya#.VANdK3RmMsc> [18.09.2014].
- Każduju piatnicu w Pietierburgie kak minimum troje russkich prinimajut islam, <http://www.gazeta.spb.ru/59023-0> [10.09.2014].
- Kobiszanow Jurij, *Musulmanie Rossii, koriennyje rossijskije musulmanie i russkije musulmanie*, <http://www.tatar-history.narod.ru/musulmane-rossii.htm>.
- Limonow Eduard, *Islamskaja karta*, <http://grani.ru/Politics/Russia/m.90065.html> [28.10.2014].
- Małaszenko Aleksiej, *Naselenije prodolżat wowlekat' w islam*, <http://www.carnegie.ru/publications/?fa=45245> [23.09.2014].
- Nacionalnaja organizacija russkich musulman wozlagajet winu za sobytija w Kondopogie na „musulmanskich immigrantow”, <http://www.newsru.com/arch/religy/07sep2006/norm.html> [02.11.2014].
- Naselenije Rossii. Statistika, fakty, kommentarii, prognozy, http://www.rf-agency.ru/acn/stat_ru.htm.
- Nielubow Iwan, „Russkije musulmanie” jeszczo odin „religio-technologiczeskij” projekt? Staniet li russkij islam NORMoj?, <http://www.portal-credo.ru/site/?act=comment&id=508> [10.11.2014].
- Poczemu niekotoryje russkije stanowiatsia musulmanami, <http://www.newsru.com/arch/russia/15sep2004/islammm.html> [10.09.2014].
- Prijmak Artur, *Islam s russkim licom, ili Czużoj sriedi swoich*, <http://www.pravda.ru/faith/religions/islam/20-07-2011/1084489-islam-1/> [23.09.2014].
- Priniawszije islam rossijanki stanut obiektem wnimanija specslużb, <http://m.pravda.ru/news/society/30-08-2012/1126559-islam-0/> [10.11.2014].
- Procienko Nikołaj, Diemientjewa Julija, *Islamu pridjotsia idti po puti modiernizacii*, <http://expert.ru/south/2013/12/islamu-pridyotsya-idti-po-puti-modernizatsii/?attempt=1> [10.11.2014].
- Russkich musulmanok stanowitsia wsio bolsze..., <http://islam-info.ru/zhenskii-razdel/1169-russkix-musulmanok-stanovitsya-vse-bolshe.html> [20.10.2014].
- Sergiejew Igor', *Russkije musulmanki. Poczemu moskowskije diewuszki prinimajut islam?*, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1071330060> [20.10.2014].
- Silantiew Roman, *Rol' nowoobraszczennych musulman w raskolach*, <http://fondiv.ru/articles/1/141/> [10.11.2014].
- Skoro w Pietierburgie pojavitsia wtoraja mieczet', <http://www.fontanka.ru/2007/05/03/083/> [23.09.2014].
- Zafir Salima, *Poczemu russkije pietierburżenki prinimajut islam?*, <http://www.tebyan.net/index.aspx?pid=49427> [28.10.2014].
- Zikrullach, *Poczemu russkije prinimajut islam?*, <http://www.thejournal.ru/Zikrullah/Pochemu-Russkie-Prinimayut-Islam.html> [10.11.2014].